

Ètica aplicada a les escoles de futbol formatiu

Xavier Arranz i Albó*

Resum

Les repercussions socials que el futbol ha experimentat en els darrers anys han generat l'aparició d'un gran nombre d'institucions, organitzacions, clubs i d'altres entitats dedicades a la formació en aquest esport entre els més joves. Davant d'aquest fenomen, es defensa la necessitat de l'establiment d'un codi ètic que pugui convertir-se en una eina que emfasitzi l'aspecte pedagògic d'aquest esport des d'una perspectiva humanista. Ateses les dimensions planetàries del futbol i les crítiques que sovint desperta, es fa urgent articular un codi regulador de conductes i actituds ètiques en sintonia amb l'autèntica essència pedagògica de l'esport formatiu.

Paraules clau

futbol formatiu, futbol base, ètica, moral, pedagogia esportiva, codi ètic, valors

Recepció original: 14 de setembre de 2012

Acceptació: 13 de novembre de 2012

Introducció

Des dels seus inicis a l'antiga Grècia, l'ètica ha estat la reflexió al voltant de la vida bona; la pregunta que immediatament sorgeix és com poder acotar el significat del que realment vol dir viure bé, o en altres paraules, ser feliç. Així, el terme «ètica» etimològicament significa caràcter (*êthos*) en relació a la naturalesa de l'individu, a la seva manera de ser, a la seva consistència com a home; de manera que pels grecs la reflexió sobre el viure bé passava necessàriament pel subjecte. No obstant, seria equívoc creure que pels grecs l'ètica tenia una dimensió exclusivament individual. Recordem que el marc polític i social en què va néixer aquesta disciplina era la polis, i en un principi els grecs no diferenciaven la felicitat individual de la col·lectiva; la vida bona ho era en el context d'una ciutat justa. Només a partir del segle III aC, amb l'hel·lenisme, l'ètica començà a adquirir una dimensió exclusivament individual. D'aquesta manera, la felicitat plena residia en el perfecte exercici de totes les capacitats que l'home posseeix. En relació a aquest punt, el filòsof Fernando Savater afirma el següent:

A diferencia de otros seres vivos inanimados los hombres pueden inventar o elegir en parte su manera de vivir. (Savater, 1992, p. 31)

(*) Professor de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna (Universitat Ramon Llull). Doctor en Pedagogia per la Universitat de Barcelona, amb una tesi sobre *Futbol i religió: dimensió simbòlica i pedagògica* (2012). Posseeix el títol d'entrenador de futbol. Adreça electrònica: JavierAA@blanquerna.url.edu

Així podem optar pel que estimem bo i convenient per nosaltres enfront del que considerem perniciosos o inconvenient, i de la mateixa manera que inventant i triant ens podem equivocar, sembla prudent fixar-nos bé en allò que fem i procurar adquirir un cert saber viure que ens permeti encertar. Altrament, és ben sabut que aquest saber viure o art de viure l'anomenem ètica. Pel seu cantó, José Luis Aranguren ens recorda que:

La ética es una parte de la filosofía que trata de los actos morales regulados por la *regula morum*, de tal manera que el objeto material de la ética la formarían los *acta humani*, es decir, los actos libres y deliberados. (Aranguren, 1981, p. 15)

Per tant, l'objecte formal de l'ètica queda constituït pels actes humans, que són executats pels mateixos homes, ordenats i regulats per ells mateixos. Tota societat i tota cultura disposa d'un sistema moral predominant a partir del qual són educats els individus, per bé que en les societats actuals la diversitat moral és patent. Com comenten Carranza i Mora:

En una sociedad donde los cambios son constantes y van a un ritmo vertiginoso, los referentes éticos y morales, es decir los valores socialmente dominantes, tienden a variar, decaer o incluso desaparecer dando paso a una sociedad confundida y sumida en profundas contradicciones. (Carranza i Mora, 2003, p. 3-5)

Ara bé, precisament pel fet que aquesta diversitat moral és un fet creixent no sols entre cultures sinó en el si d'una mateixa cultura, la reflexió ètica sobre el què valida, fonamenta i justifica un determinat sistema moral; avui en dia és més que mai objecte d'estudi i reflexió. Nogensmenys, l'home viu immers en un mitjà al qual s'ha d'adaptar. Els sentiments han d'estar limitats, cosa de la qual s'encarrega la disciplina, com comenta Durkheim: «Els sentiments han d'estar limitats, cosa de la qual s'encarrega la disciplina; apaivagar els desitjos porta a la felicitat» (Durkheim, 2002, p. 187).

Arribats a aquest punt, sembla evident que davant la diversitat moral, deu haver-hi també una diversitat ètica. Si no fos així, significaria que hem trobat el fonament únic i universal de qualsevol sistema moral i aleshores potser s'hauria esfumat la diversitat moral. A continuació reproduïm les paraules del professor Francesc Torralba:

L'ètica fa referència a l'anàlisi de les relacions que estableix l'ésser humà amb els altres. L'ètica ens ajuda a discernir la qualitat de les relacions amb els altres i depèn de com ho fem reflectim els nostres valors personals. El fet de l'existència d'altres persones a part d'un mateix es fa en si un valor que cal reconèixer i estimar. (Torralba, 2001, p. 135)

Plantejar el tema de la moral suposa tenir una resposta prèvia a un interrogant que sempre ha acompanyat l'ésser humà; què han de fer els homes i les dones amb la seva pròpia vida? I com donar forma a la seva existència? En aquestes dues qüestions resideix el nucli més dur i irreductible de la moral; d'aquesta manera, descobrim l'origen de la moral en la naturalesa inconclusa dels éssers humans i en la necessitat d'anar decidint pas a pas com es vol viure. La indeterminació pròpia de l'ésser humà, la seva obertura, fa que no estiguem prèviament programats, i això obliga l'home a decidir l'orientació de la seva vida. No existeix un trajecte vital definit i acabat anticipadament, cosa que ens du a la necessitat de decidir de manera conscient i continuada, de triar com volem viure. Conseqüentment, estem plenament d'acord amb la següent afirmació: «Cadascú ha de construir la seva pròpia biografia» (Puig i Martín, 2000, p. 21).

Ètica i futbol

Contextualitzar el concepte ètic en la nostra societat i més concretament en un àmbit tant estès socialment com és el futbolístic, fa que quan ens qüestionem què és el que hem de fer en determinades circumstàncies ens demanem per aquella acció o accions que seran bones, que seran valorades com a tals per la nostra consciència i tan de bo que també ho siguin per als altres.

Ara bé, el tribunal que ho haurà de jutjar serà la pròpia consciència en primer terme. Els altres podran rebutjar l'acció i opinar, però mai decidir per nosaltres; aquest important fet el veurem explicat més detalladament en els següents apartats, i tindrà diverses implicacions: en primer lloc, la reafirmació de considerar-nos individus lliures, de voluntat i acció, perquè sinó seria absurd preguntar-nos què hem de fer si no tenim alternatives entre les quals escollir. D'entrada, doncs, la qüestió de la bondat d'una acció pressuposa la nostra llibertat, la de voler, la de triar i actuar en conseqüència. En segon lloc, la pregunta porta implícita l'exigència d'un criteri que ens permeti discernir la bondat i la maldat de l'acció esmenada. Dit amb altres paraules: necessitem un referent que faci possible la deliberació moral, entesa com conjunt de principis, i normes considerades vàlides al si d'una societat; aquest referent no és altre que el sistema moral al qual ens hem adherit, el que hom ha interioritzat mitjançant l'educació rebuda.

L'esport en general i el futbol en particular s'enfronta a un seguit d'exigències i interessos externs que són difícils de satisfer sense infringir l'ètica esportiva. Aquestes exigències fan cada vegada més difícil que es compleixi el principi d'igualtat d'oportunitats i que es respecti la dignitat dels practicants d'aquest esport. El problema radica en el fet que, si això continua, el futbol pot perdre la seva credibilitat. Tot i que sembli una obvietat, no podem oblidar els trets bàsics d'aquest esport:

El fútbol se presenta como una actividad practicada por dos equipos formados por once jugadores, desarrollándose en un espacio especialmente dedicado para su práctica y obedeciendo a una serie de normas preestablecidas conocidas como reglas de juego. (Rui Silva, 1978, p. 10)

Per tant, s'imposa el compliment d'aquestes regles per part de tots els agents que participen d'una o altra manera en el futbol, atès que tenen el deure moral (apel·lant al joc net) d'observar-les, perquè forma part de l'essència del bon procedir i atorga dignitat a l'esport. Amb tot, som conscients que els valors evolucionen en el transcurs del temps i s'adapten i configuren a les exigències de cada moment. Com comenten Pujadas i Santacana: «Al llarg de la història, les persones atribueixen diferents valors a les mateixes coses i canvien l'ordre de prioritats, tot depenent dels canvis i transformacions socials» (Pujadas i Santacana, 2007, p. 6-7).

La globalització del futbol ha esdevingut un procés ple de dificultats i que, fins ara, no paren de créixer sense arbitrar-se solucions adequades i definitives. Ens trobem, dins l'univers futbolístic, amb un gran nombre de joves que des d'una edat primerenca destaquen per les seves qualitats futbolístiques. Molts queden sovint atrapats en les xarxes d'autèntics mercaders (els coneguts representants), i prèviament han estat observats pels anomenats *scouters*, que utilitzant el poder seductor que ofereix un esport de masses com el futbol, i freqüentment tot recorrent a les males arts, es fan amb els drets d'aquells infants quan encara són uns marrecs. El mercantilisme derivat del model capitalista ens ha allunyat de l'autèntica essència i gènesi de l'esport, amb unes pràcti-

ques que haurien de ser un conjunt d'actes lúdics que fossin positius i significatius per a la vida del jove esportista. Aquestes pràctiques s'han transformat en els darrers anys i s'ha produït un gir de 180 graus. El tarannà d'aquest esport competitiu s'ha orientat envers altres objectius molt diferents d'aquells que ofereixen una proposta de diversió, lúdica i recreativa. Sobre aquest punt, i arran d'aquest axioma, el catedràtic de la Universidad Complutense, José Ángel López Herrerías, comenta el següent:

El ser humano actual ha optado por tomar la actitud de dramatizar su cotidianidad laboral y huye hacia las prácticas deportivas competitivas y cercanas al espectáculo como un medio para recuperar espacios de ocio, aunque éstas estén viciadas. (López Herrerías, 1997, p. 10)

Així doncs, l'esport ha desembocat en una mena d'escenari competitiu que serveix de refugi d'un ésser humà estressat i cansat de la seva activitat laboral i dels problemes que afecten a la societat contemporània. L'antídot ve de la mà de la participació activa en tota una mena de competicions esportives en què l'individu pot desfogar-se i convertir-se en un depredador que cerca el triomf, en una imatge anàloga al model social competitiu en què viu immers.

Tal i com és sabut, la concepció del futbol ha experimentat recentment una transformació radical en què hi ha un predomini i una exaltació del valor del triomf i de l'èxit. El guanyador esportiu s'endú tots els mèrits, deixant en un pla secundari el lema de «l'important és participar»¹, i el que és més greu: la derrota s'entén sovint com una justificació i conseqüència de l'acció d'altres agents, en lloc d'assumir un fet objectiu natural que forma part de la gènesi del futbol, com pot ser perdre un partit. Sovint els mitjans de comunicació es fan ressò de declaracions de tècnics, directius i jugadors (fins i tot personatges públics no vinculats directament al món del futbol) que inciten a tenir comportaments ètics reprovables. Tenim, així, conductes allunyades a les que proposen els valors que haurien de conformar una ètica del futbol. En suma, hi ha diversos factors que han dut el futbol a ser considerat un esport de masses i a projectar una influència cabdal en les societats modernes.

Malgrat tot, Pierre de Coubertin –que pot ser considerat un referent de la filosofia de l'esport i de la pedagogia esportiva– va confiar en la dimensió formativa de l'esport atès que podia generar valors fonamentals per a la persona². Sens dubte, l'esport sorgit de la llibertat i de la voluntat suposa per al practicant un esforç gratuït i personal. A més, l'esperit esportiu du inherents virtuts que van des del sacrifici, l'entrega i la cooperació fins a la companyonia i la solidaritat. No hi ha dubte que Coubertin va deixar un llegat teòric força interessant que calia que fos continuat i, si s'escau, desenvolupat per altres investigadors i estudiosos del fet esportiu i de la pedagogia dels valors. Si no s'educa en valors, no s'està formant; aquesta és una condició que no pot admetre cap discussió. Actualment la problemàtica no radica en els fonaments dels valors educatius, sinó en esbrinar quins són els valors que han de servir de substrat i fonament per apli-

(1) Paraules pronunciades pel bisbe episcopalità Ethelbert Talbot (1848-1928) durant la inauguració dels Jocs Olímpics de Londres l'any 1908. Erròniament s'atribueix l'autoria d'aquesta frase al baró Pierre de Coubertin, que va promoure la restauració dels jocs olímpics moderns (Atenes, 1896).

(2) Aristòcrata francès, educat sota l'empara dels jesuïtes de París, Pierre de Coubertin (1863-1937) es va fer ressò de la força moralitzadora de l'esport. Entenia que la praxi esportiva calia que fos utilitzada en benefici de la millora de la joventut, d'una població sana, forta i, de pas, poder desviar-la d'activitats físicament i moralment perniciosos (alcoholisme, tabaquisme, malalties sexuals, etc.).

car-los als processos educatius, atès que l'esport ha estat i continua essent considerat com un element essencial tant per a la transmissió com per al desenvolupament de valors socials i personals, augmentant d'aquesta manera la seva significació pedagògica i formativa. Guillermo Ruiz i Dolores Cabrera, investigadors de la Universitat de Las Palmas, comenten:

Las prácticas que se organicen deben buscar el desarrollo integral, el desarrollo de cuerpo y de la mente, de la autoestima, el sentido ético y moral, de responsabilidad de autonomía, la superación personal y desarrollar aspectos que potencien actividad desde la cooperación; y todo esto en un clima lúdico y de disfrute. (Ruiz i Cabrera, 2004, p. 9)

Per la seva banda, i molt abans, Alberto Langlade escrivia, en relació amb el fet educatiu de les pràctiques esportives, les següents paraules:

Así como en el campo pedagógico el educando es el sujeto de la educación y esencia del quehacer educativo, en el área del entrenamiento de futbolistas éstos son la razón de la compleja labor del entrenamiento. Entrenar y educar son los grandes móviles de toda la acción del entrenador, y el jugador es el elemento central de sus intereses y preocupaciones. (Langlade, 1970, p. 320).

Aquesta declaració d'intencions ens du a la ferma convicció que en la pràctica esportiva, concretada en el cas del futbol, no només s'han de cercar aspectes de caire tècnic o físic. En el fons l'entrenador és un pedagog que no solament té una funció dirigida a la millora de les capacitats i del rendiment, sinó que la seva praxi ha de constituir una transmissió dels valors fonamentals i que, tal com apuntaven els pares de l'axiologia esportiva, són inherents a la mateixa pràctica de l'esport. De la praxi de l'esport també neixen conceptes claus i susceptibles de promoure una veritable pedagogia esportiva. El joc net, el respecte a les normes, al reglament, a l'adversari i als tècnics i entrenadors, sense oblidar els àrbitres, han de formar part important dels continguts ensenyables. Per conseqüent, és necessari fer un lloc molt especial a la noció de *fair play*, el famós joc net del *gentleman* britànic. Una de les ments més clarividents que ha donat la pedagogia esportiva, José Mª Cagigal, comentava sobre aquest aspecte el següent:

El juego limpio es uno de los grandes tópicos del moderno deporte. No ha habido pedagogo del deporte que no asiente su edificio educativo en este sillar. Toda apología de los valores humanos del deporte encuentra en el juego limpio el hontanar de su depurada alcurnia. (Cagigal, 1996, v. III, p. 537)

Fa la impressió, doncs, que competició i joc net haurien d'anar junts de la mà; l'ètica del joc net i de l'esportivitat ens trasllada a la idea de l'entesa i la bona voluntat. L'eix vertebrador estriba en el correcte compliment de les regles i de les normes que regeixen el futbol, i també en la correcta educació en comportaments dins de la competició, dirigits als futurs esportistes. La finalitat rau no només en la sana intenció de guanyar, sinó en el fet que es pugui fer respectant al màxim els codis d'ètica i la dignitat de l'adversari, perquè, com explica Gross:

El niño juega con el fin de proveerse de medios para tener éxito en el futuro; en el caso específico del fútbol, el niño recibe influencias de todo tipo que lo preparan para enfrentarse a la vida, entre ellas la moral. (Tasara i Pila, 1986, p. 340)

L'autèntic pedagog de l'esport ha d'animar a defugir la violència i totes aquelles accions il·lícites. És important el foment de la cultura de la victòria, i aquest foment passa inexorablement pel respecte envers l'adversari, la cortesia i l'evitació de gestos i paraules abans, durant i després dels encontres. La manca de respecte envers la figura de l'àrbitre sol ser una de les actituds més habituals i esteses al món del futbol. Hem de fer

entendre que l'error forma part de la naturalesa de l'ésser humà, i com a tal hi ha decisions arbitrals discutibles o bé errònies. L'acatament davant d'una errada hauria de ser entès i provocar reaccions que no anessin més enllà d'allò purament esportiu i anecdòtic; aquest tret no té més solució que un correcte aprenentatge per part dels entrenadors de futbol base. Ha de quedar clar que el joc net no vol dir una renúncia a la victòria ni tampoc el rebuig de l'essència ètica que ve representada per la lluita i l'esforç individual i col·lectiu. Certament, ningú no vol competir per perdre; la lluita, més que una actitud, hauria de ser un deure. Tal com apunta Guillem Turró, que s'ha especialitzat en el camp de l'axiologia esportiva: «L'esport està dinamitzat per la voluntat de vèncer; sense aquesta virtut no existiria l'esperit esportiu» (Turró, 2010, p. 153-154). Es tracta de la dignitat de l'esportista, que havent sortit victoriós o derrotat de la competició ha de ser capaç de preservar la seva dignitat, fonamentant aquesta en l'entrega de totes les seves forces i habilitats en el respecte a l'adversari; probablement en aquesta sentència hi hagi implícita l'essència del joc net.

Una de les característiques de la puresa de l'esport rau en l'equitat, en la lluita lícita enfront de l'adversari amb les mateixes condicions físiques i mentals. L'adulteració d'aquesta equitat ens du, d'una banda, a la pèrdua d'aquesta igualtat, atemptant directament contra la moral esportiva ja que s'està utilitzant un mitjà artificial per augmentar les potencialitats físiques; i d'altra banda, com comenta Cagigal, darrere s'amaga l'egoisme, la covardia i l'incivisme. Hem de pensar que les normatives i les regles de joc representen la racionalització de l'esport, el marc que preveurà aquestes conductes racionals. D'aquesta manera, la normativa tipifica aquelles conductes mitjançant les quals els valors de l'esperit esportiu es fan palesos, atorgant a aquestes activitats una aurèola de puresa i netedat en la noble lluita esportiva. L'ús de mitjans il·lícits també suposa un atemptat envers el mateix esportista, fins al punt que com apunten els professors Pujadas i Santacana constitueix «una autodestrucció» (Pujadas i Santacana, 2007, p. 7).

Guanyar amb trampes comporta una trista victòria, i l'esportista queda tacat en allò moralment i èticament més sagrat, la seva dignitat. El paper que ha de desenvolupar el tècnic davant d'aquests fets hauria de ser exemplar, no només en el vessant tècnic, sinó que ha d'anar més enllà i assumir altres rols. Un entrenador hauria de predicar sempre amb l'exemple i amb una forta convicció en allò que fa. Ha de demostrar interès, procedir amb justícia i equitat, i sobretot tractar els esportistes amb tranquil·litat, afecte i paciència. La pedagogia dels tècnics, entrenadors i responsables de les entitats esportives hauria d'estar centrada en la filosofia que importa més el merèixer que el tenir; una màxima que sembla anar en contra de les tendències actuals d'una societat competitiva en què s'ha magnificat l'èxit, sense comptar amb el procés. Ningú es recorda de l'equip que va jugar una final o d'aquell que va quedar en segon lloc. La trampa s'ha arribat a entendre com una part de l'habilitat del futbolista, atorgant a aquest l'adjectiu de «llest» o «viu», com si fos un fet lloable. Per tant, ens fem solidaris amb les paraules de Francesc Torralba: «Una activitat moralment i èticament incorrecta s'ha dignificat: l'èxit mai pot ser un fi, sinó un mitjà» (Torralba, 2010, p. 70).

Fonamentació d'un codi ètic en el futbol formatiu

La influència social, econòmica i política que ha aconseguit el futbol des de la seva aparició a Anglaterra a mitjan del segle XIX ens obliga a la formulació d'un codi ètic, que com tota deontologia no tindrà un paper vinculant o decisor. Ara bé, aquest codi podrà ser utilitzat com a mirall en el qual les futures generacions de futbolistes o de persones lligades a aquesta pràctica esportiva puguin recolzar-se, i així convertir-se en un element clau en el vessant pedagògic. Hem de considerar l'esport del futbol des d'una perspectiva més vivencial en què l'aspecte humanitzador ha de generar una autèntica pedagogia de l'esforç i ha de resoldre's en comportaments i actituds que fomentin l'obertura. Mai no s'ha de concebre com una activitat dogmàtica i acabada, cosa que permetrà tenir-lo present com un element social important, i també com una experiència de realització personal.

D'un codi ètic se'n poden extreure un conjunt de valors que haurien de formar part important d'una pedagogia esportiva en el marc d'una societat democràtica, i que ha de veure en la pràctica esportiva un vehicle idoni per a la formació integral de les persones, dels futurs ciutadans. Aquí ens fem ressò de les paraules d'Hugo Tasara i Augusto Pila:

Los seres humanos cometemos errores, frecuentemente el error de querer corregir y alcanzar en los adultos lo que debimos haber enseñado y orientado en los niños. Este error es la causa directa de la inmadurez que muestran tantos países en todo el mundo, descuidando la formación integral infantil. (Tasara i Pila, 1986, p. 323)

L'esport, a banda de les seves connotacions físiques i tècniques, és de gran ajuda per fomentar múltiples experiències entre diversos grups humans, i també per tal que les relacions que se'n deriven no quedin limitades a un intercanvi d'interessos o de necessitats. En aquest punt, convé tenir presents les paraules del professor José Ángel López Herrerías: «Es un plan de búsqueda, esfuerzo, sentido proyectivo y valorativo de la no clausurada vivencia humana» (López Herrerías, 1997, p. 12).

El futbol el conformen sèries d'execucions i formes de vida englobades dins d'un espai humà, un escenari social dinàmic que sempre serà esportivament millorable. Ignacio Garoz entén:

Que las prácticas deportivas amateurs deberían de estar relacionadas con el aspecto más lúdico y potenciador de valores sociabilizadoras, y donde su práctica, además del desarrollo de la autoestima, ha de estar relacionada con el fomento de una serie de valores. (Garoz, 2005, p. 3)

El futbol, com a activitat professional socialment reconeguda i com a activitat formativa, requereix tard o d'hora l'existència d'una deontologia per la importància que té en la societat i pel seu vessant pedagògic refermat en els últims anys. També per la influència deguda a la seva rellevància social que, com a espectacle, exerceix sobre totes les capes de la població. La seva implementació com a esport i com un element pedagògic inclòs dins del currículum, comportaria sens dubte uns beneficis higiènics i de salut envers la població escolar. Un fet que ens ajuda en la formulació d'aquesta demanda és la sensibilització social, dirigida a fomentar la pràctica esportiva. A més, aquestes pràctiques s'entenen com a beneficioses en la formació dels joves, una realitat que ha provocat el sorgiment cada vegada més massificat d'institucions futbolístiques sobretot de lleure. Tots aquests aspectes constitueixen algunes de les premisses que

ens convencen de la necessitat de la formulació d'un codi ètic, sense perdre de vista que l'esport pot esdevenir un element clau en la formació integral de la persona. José Mª Cagigal va saber copsar l'axiologia inherent a l'esport i així va destacar el fet d'una comunicació correcta amb el medi social i d'un foment de l'autoconeixement.

Pel número de llicències existents arreu del món, la pràctica estesa del futbol, ja no tant sols al nostre país sinó als indrets més inhòspits, el converteixen en un bon agent de socialització, en un universal simbòlic supranacional, circumstància que ha quedat palesa en la progressiva organització del planeta futbolístic. Gràcies a aquesta dinàmica, el futbol ha deixat de ser un exercici lliure i descontrolat per esdevenir una activitat cada cop més reglada mitjançant les federacions nacionals i els clubs d'abast mundial.

Un dels fets que més criden l'atenció són els contractes hipermilionaris dels futbolistes d'elit. Són una mostra discutible èticament, però el cas és que el futbol s'ha convertit en un fenomen competitiu de masses i, com a tal, ha generat expectatives col·lectives de caire «espectacular» o d'identificació de grup. No cal insistir gaire en l'important paper que juga el futbol en la nostra societat, cosa que ha exigint la creació d'un marc legislatiu de normativització i reglamentació, més enllà de les existents fins fa poques dècades. La creació d'un codi deontològic que inclogui els esportistes, els tècnics, famílies, institucions, àrbitres i tots els agents que d'una manera o altra intervenen en el món del futbol formatiu, podria ser una proposta amb la pretensió d'oferir un punt de vista i de referència per ser debatut i, si s'escau, millorat. En cap cas el propòsit seria dir la darrera paraula ètica en relació amb els valors del món del futbol formatiu.

Dimensió humanitzadora d'aquest codi ètic

L'important i primer objectiu és el rerefons que s'hi respira, i que fa pensar en la necessitat i urgència d'elaborar un codi ètic pel futbol. En ser el futbol considerat un fenomen social generalitzat, és important la redacció d'unes pautes de conducta honestes per part de tots els estaments i agents implicats. Hem de considerar que hi ha una xarxa de protagonistes bastant heterogènia en aquest esport, de la mateixa manera que s'hauria de diferenciar el futbol formatiu del futbol d'elit. Altrament, hem de justificar la presència d'una deontologia com un indicador de la maduresa d'aquest esport.

No diem res de nou si afirmem que en l'actualitat el futbol està mancat de valors; un codi ètic manifesta la importància social d'una activitat professional en la mateixa mesura que en dissenya els criteris bàsics que han de presidir la seva realització, per tal que sigui, com comenta el professor Antoni Nello, «una activitat al servei d'una societat humanitzada i humanitzadora» (Nello, 2004).

Aquest codi pot afavorir d'una manera articulada l'activitat del futbol, expressant que no tot s'hi val, tal com succeeix en la vida mateixa. Tampoc es pot oblidar que en ser un esport altament massificat i socialment reconegut apareixen diferents qüestions ètiques que exigeixen responsabilitat en relació al servei que ofereix; les competències i la qualificació personal, la seguretat i la pràctica correcta en són una mostra.

L'elaboració d'un codi ètic ens du a pensar que, des del mateix moment de la seva redacció o implementació, té una data de caducitat ja que el fet social (i el futbol ho és) és un tret dinàmic sotmès a una constant evolució, cosa que ha influït en l'educació del

nostre país i que ha estat subjecte de canvis en els últims anys. Com a conseqüència, s'escau una reelaboració, més encara si es té en compte que qualsevol deontologia dibuixa una frontera oberta que cal dissenyar de nou contínuament. Mitjançant un codi ètic s'aconsegueix una fixació de conducta, que ha de garantir la bona pràctica de tots els agents que hi intervenen o tenen una relació directa en la seva praxi. És una regulació de l'acte; per tant, implica una corresponsabilitat de tots, començant per les institucions organitzadores, els clubs i els practicants, sense perdre de vista que darrere de cadascun d'ells hi ha persones, rostres humans amb conviccions diferents; algunes respectables i d'altres inacceptables. El codi s'ha d'articular resseguint els seus protagonistes, ja que és justament on es dóna la responsabilitat personal, individual o social; d'aquesta manera, es determinen les condicions de validesa de la seva actuació.

El punt de partença d'aquesta reflexió s'ha centrat en el discurs pedagògic dels grans teòrics de l'axiologia esportiva moderna centrats en les aportacions de Pierre de Coubertin i José Mª Cagigal. Hem reconegut anteriorment que el futbol actual és un esport mancat de valors. S'hauria de començar per la implementació d'un codi ètic, sobretot a l'escola formativa o futbol-base amb la redacció d'un seguit de petites lleis, normes i regles que es podrien anar ampliant a mesura que un esportista anés creixent tant personalment com esportivament. També inclouria tots els estaments que com a esport social hi intervenen: la complicada xarxa de protagonistes que comporta aquesta pràctica esportiva, des del jugador, entrenador, directius, àrbitres, responsables d'institucions i, en un nivell superior, responsables dels mitjans de comunicació.

Els elevats interessos que hi ha darrera del futbol (econòmics, socials i polítics) em fa pensar en la urgència d'aquest codi ètic, un marc de validació que significaria una presència madura en el marc social. Així podrem disposar d'un referent conceptual que ens ajudarà a establir els criteris bàsics que han de presidir l'actuació correcta de tots els agents implicats, i de pas activar que les pràctiques esportives vagin més enllà del fet esportiu posant-se al servei d'una societat humanitzada i humanitzadora, com comenta Cagigal: «Los juegos deportivos están llamados a ocupar un profundo papel de garantía humanística» (Cagigal, 1964, p. 406).

Mitjançant un codi ètic podem afavorir el desenvolupament social d'una determinada activitat, expressant les seves limitacions i desterrant-ne tots els comportaments que puguin dur a la il·legitimitat de la victòria o de l'èxit. S'evitarà així caure en l'error d'atorgar prioritat al resultat final en detriment del procés educatiu que es deriva de la pràctica esportiva, error que perjudicaria el creixement i el correcte desenvolupament evolutiu de les persones, especialment dels nens i nenes practicants d'aquest esport, que per ser tan massificat fa que vagin apareixent al seu voltant noves qüestions ètiques que exigeixen respostes immediates a través de normes. S'ha de prendre consciència que s'ofereix un servei, i per tant s'han de garantir unes certes competències i una qualificació professional acceptable pel desenvolupament de les pràctiques. S'ha d'exigir, també, una seguretat per als participants i una garantia quant a les pràctiques a du a terme.

Hem comentat abans que el codi ètic té una eficàcia limitada. Amb tot, ha de garantir, en primer lloc, la bona pràctica de tots els agents implicats en el futbol, en el seu exercici professional, en el seu comportament extern i en les conductes constatables.

També ha de ser un codi contextualitzat en l'àmbit educatiu, apamat a la realitat; per tant implica una corresponsabilitat de totes les institucions.

Tampoc podem oblidar que la societat, entesa com un àmbit cultural i de valors, incideix dinàmicament sobre la praxi professional. Així, el codi deontològic s'ha d'articular resseguint els seus protagonistes, perquè és justament el marc en què es produeix la responsabilitat personal, individual, institucional i social en la qual podem determinar les condicions de validesa de la seva tasca. A tal efecte, el professor Antoni Petrus comentava:

Son las condiciones de su práctica las que confirman sus posibilidades educativas. El deporte puede favorecer la adquisición de competencias sociales si su diseño es el adecuado. (Petrus, 1999, p. 6)

Per mitjà de les pràctiques esportives també podem entendre i comprendre certs aspectes de la societat en què vivim. Com apuntaven fa uns anys Lüschen i Weiss: «Tomando como modelo el deporte podemos conocer la sociedad donde existe» (Lüschen i Weiss, 1979, p. 56).

Un codi deontològic ha de ser sobretot un clam en contra de la desvaloració del futbol, que s'ha convertit en un món que afavoreix l'engendrament constant de mites, fetitxes i reclams publicitaris destinats al consum, i també un lloc adient de propagandes xenòfobes i ultranacionalistes. Per contra, el futbol ha de representar uns altres valors i, sobretot, ha de ser entès com un signe humanitzador de la cultura i com una exigència de l'ésser humà. Un codi ètic ajudaria tots els agents implicats en la seva pràctica i difusió a utilitzar el futbol com a estàndard i com a esfer cultural, no pas el que fan les grans empreses i certs mitjans de comunicació, que troben en la notícia futbolística –ja sigui real o fictícia– una manera d'assegurar-se índexs d'audiències elevats. Ho és en tant que les grans empreses multinacionals lligades al material esportiu, que gaudeixen d'un privilegi mercantil a través de l'oferiment de modes i marques, inunden el dia a dia esportiu. El futbol convertit en fenomen de masses i d'espectacle d'abast planetari també ha convertit en esclaus les elits professionals, que sota un peculiar i divinitzat esforç reben quantioses recompenses tant de fama com econòmiques; aquestes, desproporcionades en un món ple de desigualtats i desvirtuadores de l'essència agonística de l'esport. El codi ètic ha de perseguir i resseguir una altra cosa, i hem d'insistir en la conveniència d'observar-lo perquè es visqui d'una altra manera. Tal com explica José Ángel López Herrerías: «Cuando más alejado esté el deporte del hecho consumista y más amplia sea la vivencia del deporte, como una manera de entender la vida, más sana será esta sociedad» (López Herrerías, 1997, p. 14). Tot indica, doncs, que el futbol s'ha de viure d'una manera diferent, no pas saturat de recursos mediàtics, tal com comenta Bouchard: «El hombre es vendido como una mercancía frecuentemente varias veces durante una misma temporada» (Bouchard, 2008, p. 56).

Aquest futbol immers en el circuit consumista i mancat d'ètica no té res a veure amb el signe humanitzador de la cultura; és molt proper al precepte del «tot s'hi val». Quan dins d'aquest món treuen el cap conceptes com moral o ètica, sembla que es produeixi un retorn al passat. Les pràctiques esportives haurien de ser un bon mitjà per arribar al concepte de «ser autèntic» o, el que és el mateix, a tenir una veritable existència per mitjà de la llibertat, d'un perfeccionament progressiu, i a acceptar el compromís seriós enfront els riscos i les pors. Que sigui, doncs, un revelador de l'existència humana

fonamental; no val evadir-se ni enganyar-se. Aquesta mena de futbol actual té la pretensió d'exploitar les circumstàncies que el fan un circ i un mercat, la qual cosa el converteix sovint en una experiència capital de l'ésser humà que viu immers en un món mediàtic dominat per la publicitat i la retòrica futbolística.

Ara bé, una cultura serà més bona en la mesura que no distorsioni el seu valor essencial, és a dir, quan no atempti contra el més radical de l'existència humana. A la vista de tot plegat, és necessari que el futbol, com a pràctica esportiva, limiti en primer lloc aquest vessant d'espectacle-consum. Tot indica que hauria de convertir-se en un reflex del conjunt cultural, atorgant una importància cabdal al compliment d'unes regles de convivència, que han quedat obsoletes dins l'escenari de la societat moderna. Tampoc no ha de ser un mitjà que generi, sobretot en els més joves, falses esperances exigint-los un esforç que a la llarga pot ser perjudicial físicament i psíquicament. Per tant, hem d'aconseguir per mitjà d'un codi deontològic que el futbol sigui, abans de res, fidel al que és: un joc, i ha de ser utilitzat dins del marc de les societats democràtiques allunyant-se d'aquelles pràctiques que indueixin a una segregació i a una manca d'oportunitats que vagin en contra de la igualtat. L'objectiu fonamental rau en l'intent de promoure valors com l'esforç i el sacrifici, i defugir d'aquelles pràctiques que promoguin l'èxit devaluat.

A més, el repte d'un codi ètic aplicat al futbol ens pot atorgar la possibilitat d'intentar despertar, sobretot entre els més joves, l'interès pel coneixement de la cultura esportiva, que durà lloc a dur una vida més satisfactòria i noble gràcies a la immediatesa de les pràctiques esportives. Podem aprendre l'experiència de sentir-nos participants i creadors del nostre propi món, ja que l'ésser humà s'ha de considerar una realitat oberta i inacabada que necessita autocrear-se. La vida humana és una pràctica esportiva dinàmica i continuada que va d'«allò donat» fins a «allò possible», i el futbol d'avui ha esdevingut quelcom ineludible i profund en l'expressió de la vida, quasi comparable a un instint curull de sentiments i emocions que degenera a voltes pel pedregar de les passions. Per aquest motiu s'ha convertit en un fenomen amb molta presència en la societat actual; per consegüent, s'ha d'intentar treure'n el màxim benefici en clau cultural i pedagògica.

Així, doncs, el codi ètic ha de reflectir l'aspecte educatiu que es pot derivar de la seva praxi. Es pot convertir en una eina que fomenti la integració i en un mitjà adient per projectar els valors compartits per diferents grups socials i ètnics, essent d'aquesta manera una font de cultura. Del desenvolupament de l'esperit esportiu, de l'experiència de considerar el fet humà com a acció, esforç i projecte, i de l'establiment del vincle de unió entre cos i ànima com a un procés alliberador, esdevé un intent de generar dins del conjunt cultural el valor del joc potenciant l'aspecte més lúdic del futbol.

En conseqüència, el codi ètic ha de trobar la seva fonamentació i la seva sustentació en la màxima que el futbol és una diversió i una possibilitat d'expansió de la personalitat, de la qual cosa es deriva la necessitat d'un convenient i regular entrenament. És fonamental reduir, sobretot a les escoles de futbol base, els factors que han permès que el futbol s'hagi convertit en quelcom purament competitiu i de veneració de tòtems. Un aspecte, el competitiu, estudiat per Bülher, va concloure que:

Las conductas cooperativas en los niños eran más importantes que sus respuestas competitivas, basándose en las conductas observadas, observó que éstas aparecían a medida que el niño crecía. (López Herrerías, 1997, p. 11)

Des de fa uns anys, el futbol formatiu ha deixat de viure's com una projecció educativa i ha esdevingut també en una imitació del professional, un espectacle i una font d'expectatives que sovint no s'arriben a complir, una imitació que es du a terme des d'una posició de convidat. Actualment és un dels grans fetitxes de la nostra cultura i de la societat actual. Malinowski en les seves aportacions antropològiques entenia: «Una forma de trasvasar los hechos establecidos de una cultura era acertar con el objeto del fetiche» (a López Herrerías, 1997, p. 13).

Aquest era el fonament de la supervivència del grup. En la societat postmoderna o hípermoderna –és a dir, d'una modernitat accentuada i augmentada– aquest objecte és, sens dubte, el futbol espectacle. Les raons d'aquest fenomen característic dels últims cent anys cal trobar-les en una diversitat de factors. Probablement la simbiosi que es produeix entre els actors i els espectadors sigui un dels motius que cal estudiar més a fons. El futbol és un esport que crida poderosament l'atenció, provocant en l'individu una nostàlgia produïda pel fet de viure'l o no viure'l. S'ha convertit en un fet antropològic i psicològic, ja que l'espectador (sobretot els més joves) cerca identificar-se amb els actors principals de l'espectacle esportiu, situació que ha generat un desig inherent de conversió en un ídol futbolístic. El jove, en primer lloc, queda absorbit per la imatge estètica del propi joc i, en un segon pla, es produeix el fet que el futbol s'ha convertit en un esport mediàtic gràcies a la influència dels mitjans de comunicació de masses, que transmeten un missatge del diner fàcil i de l'èxit social que envolta els jugadors professionals. Aquest segon punt ha causat un desig incontrolable entre els més joves, sobretot entre aquells que pertanyent a realitats socials precàries, ja que la pràctica professional del futbol modern suposa una crida a la supervivència i una manera ràpida d'aconseguir l'èxit. Aquests aspectes revelen la decadència de la societat actual, una societat manipulada pels fetitxes.

En fi, el nostre codi ètic ha d'evitar que el futbol s'entengui com a mitjà de catarsi entre l'espectador i l'actor. S'ha de procurar, abans de tot, que la catarsi porti a generar persones integrals, formades en el pla físic, intel·lectual i moral, alhora que s'entrenen de manera divertida i competeixen amb il·lusió, lúdica i festivament, lluny de qualsevol temptació de manipulació ideològica, tal com malauradament ha succeït en el passat. Ras i curt, el futbol ha de romandre al servei d'una formació integral oposada a l'adoctrinament, fins al punt que podem dir que ha de fomentar i promoure els valors democràtics.

Principis d'un codi ètic en el futbol formatiu

Responsabilitat de les autoritats i organitzacions esportives

Descripció	Futbol formatiu
<i>Han de respondre objectius socialment reconeguts donant especial rellevància al foment de la lliure pràctica del futbol.</i>	Indispensable com a element educatiu i pedagògic i transmissor de valors. Imprescindible com a vehicle de socialització.
<i>Regides per finalitats pròpies de l'esport.</i>	Imprescindible com a transmissió de valors: formació del caràcter, esforç, sacrifici, cooperació, solidaritat.
<i>Posar les eines i mitjans per facilitar la pràctica del futbol d'una manera estructurada i planificada, partint del principi que tot individu té dret a ser ajudat en la seva pràctica esportiva.</i>	Indispensable la planificació que correspongui a criteris tècnics i evolutius. L'esport és un mitjà educatiu.
<i>No es poden establir criteris discriminatoris.</i>	Suposa una oferta de construcció de la persona, tant moral com en el seu desenvolupament físic. Ningú, per motius de sexe, cultura o religió, no en pot quedar al marge.
<i>Han de promoure un marc legal per afavorir la pràctica del futbol per a tothom. Sobretot en aquells casos de precarietat social o sanitària.</i>	Un bon element d'integració social i de millora de la salut. Allunyament de comportaments no desitjables.

En relació amb els esportistes

Descripció	Futbol formatiu
<i>Seguiment de les regles i normatives de l'esport, així com la disciplina del club.</i>	El compliment de les normes inculca en els joves la pedagogia del deure. La disciplina suposa un valor inherent a la pràctica esportiva i encamina el jove cap al sacrifici. Seria convenient l'elaboració d'un ideari propi de l'entitat formativa.
<i>Manteniment d'actituds respectables envers els seus entrenadors, tècnics i companys.</i>	El respecte suposa un projecte de futur en què es garanteixen actituds de solidaritat amb els altres.
<i>Obligatorietat d'assistir als esdeveniments que organitza el seu club.</i>	L'obligació garanteix l'esperit esportiu; altres valors com ara la constància i la perseverança es beneficien del compromís.
<i>Destacar l'actitud del fair play.</i>	L'important és el joc net. Una derrota de vegades es converteix en un èxit, sempre que s'hagi assimilat l'autenticitat de la puresa del joc.
<i>Vetllar per la integritat física i psíquica dels seus adversaris.</i>	En cap cas és permesa la violència física o l'insult gratuït envers l'adversari.
<i>Posar el seu talent i les seves capacitats al servei de la col·lectivitat.</i>	El futbol és un joc col·lectiu i solidari.

Descripció	Futbol formatiu
<i>Ser exemplar davant dels seus entrenats per respecte als veritables valors inherents al futbol. Com a líder del grup ha d'afrontar la realitat començant per ell mateix.</i>	La finalitat principal no ha de ser l'èxit esportiu sinó la inculcació de valors que ajudin a la construcció de la persona. Generar en els entrenats un veritable esperit esportiu.
<i>Ha d'emprar tots els seus recursos personals i tècnics que estiguin al seu abast i que l'ajudin a aconseguir les seves fites. Admetre els seus errors amb voluntat de millora.</i>	Tenir com a objectiu aconseguir un progrés i una millora tècnica. Convertir la pràctica del futbol en un esdeveniment d'oci i lleure.
<i>Una actuació basada en el principi del respecte envers les persones.</i>	El veritable objectiu d'una escola formativa no es pot mesurar per la victòria sinó per la consecució de valors propis de l'edat.
<i>No pot discriminar els esportistes per raons de religió, cultura, ètnia o nacionalitat. Fomentar la cohesió del grup.</i>	És necessari inculcar valors com l'agermanament o l'apropament cultural. El futbol mai no pot segregar ni separar, sinó que ha de fomentar la igualtat, fonament de les societats democràtiques.

En relació amb el paper dels tècnics i entrenadors

Descripció	Futbol formatiu
<i>Hauran de vetllar perquè l'entitat disposi de tots els elements que garanteixin una adequada pràctica esportiva, centrada en la seguretat i en la salut.</i>	S'han de garantir unes condicions higièniques de les instal·lacions. Han de garantir el tractament gratuït de les lesions. Vetllaran pel foment de pràctiques allunyades de l'ús de substàncies que puguin alterar el seu desenvolupament o rendiment.
<i>Han de garantir la idoneïtat de tot el personal i fomentar la seva formació continuada.</i>	Han de gaudir d'una mínima titulació que els permeti exercir la seva tasca. Promocionar i fomentar l'assistència a cursos de formació.
<i>Afavorir activitats solidàries i formatives.</i>	S'ha de vetllar pel bon desenvolupament de les activitats docents dels alumnes, posant especial cura en la seva bona marxa acadèmica i en els estudis.
<i>Ha d'haver-hi un compromís de difondre, entre tècnics i esportistes, valors inherents a la bona pràctica esportiva.</i>	Vetllar per a una correcta adquisició d'hàbits sans i no perjudicials per la salut.

Sobre els responsables de les entitats futbolístiques

Per finalitzar

A tall de cloenda, podem dir que el futbol ha de ser entès com una projecció de signes en el conjunt cultural que realitza una sèrie de funcions, amb l'objectiu de projectar un món d'esperança cultural més obert que ajudi a la millora de l'autoconfiança. Segura-

ment, com una pràctica ben codificada, ajudaria a resoldre conflictes d'índole social i cultural, i apropiaria les diversitats culturals traduint-se en una ampliació de la riquesa cultural. El futbol educatiu (formatiu o de base) pot compaginar alhora els vessants lúdics i agonístics, perquè a la vegada que entreté i diverteix fa conscients els practicants de les seves possibilitats, convertint-se tot plegat en una expansió i creixement de la personalitat, sense oblidar l'allunyament i el distanciament envers aquells fets que poden distorsionar un equilibri saludable. Com apunten Ruiz i Cabrera: «El deporte es una institución, una forma de vida que se vincula con otras instituciones y que tiene la misión de incorporar el cuerpo dentro del orden social» (Ruiz i Cabrera, 2004, p. 5).

Així doncs l'esport, durant molt de temps, ha estat considerat com una excel·lent via de promoció i de desenvolupament de valors socials i personals. Seguint les directius de Cagigal:

Ha de ser considerado como un espacio recreativo y de placer, un deporte espontáneo, sencillo, recreativo y formativo desarrollándose en el marco del tiempo libre de las personas. Una diversión liberal, espontánea y desinteresada que sirve para la expansión del espíritu y del cuerpo, generalmente en forma de lucha por medio del ejercicio físico, más o menos sometido a leyes. (Cagigal, 1964, p. 407)

Aquest fragment vol apropar-nos a la idea de l'esport entès com un fet social, un mitjà per aconseguir no només el gaudi o el divertiment, sinó un marc idoni per al creixement integral i harmònic dels éssers humans.

Ens trobem actualment en un món futbolístic immers en les lleis del mercat i la comercialització, de l'explotació publicitària i mediàtica, uns fenòmens molt allunyats de l'esperit esportiu, sobretot de l'amateur, que pateix una mena de renúncia als propis ideals. La solidaritat, el refús dels interessos individualistes, respectar el caràcter voluntari de les activitats esportives, la renúncia al professionalisme en certs moments evolutius de la persona i el foment de les activitats comunitàries, haurien de prevaldre per sobre de qualsevol altra consideració o interès. En les ponències del Fòrum Universal de les Cultures celebrades el 2004 a Barcelona, el professor Klaus Heinemann, va assenyalar en relació a aquesta comercialització de l'esport el següent:

El mercado se distingue por su "ceguera ética". O dicho de otra forma: la actuación económica dirigida al mercado se separa totalmente de cualquier principio o consideración ética. (Heinemann, 2004, p. 11)

És sobretot la gran pressió exercida pels mitjans de comunicació, els patrocinadors i també pels clubs esportius, autèntiques societats anònimes reconvertides en multinacionals de l'entreteniment que cerquen els èxits esportius, la que redueix la llibertat de poder actuar de forma èticament responsable. Els valors esportius clàssics que atorgaven a l'home l'estatus de virtuós van renéixer de la mà de pensadors i pedagogs moderns (Arnold, Coubertin, Cagigal, etc.) que van conferir a la pràctica esportiva una dimensió inequívocament educativa. A partir d'ells van sorgir –de bell nou, a imatge del model clàssic hel·lènic– un conjunt de conceptes axiològics de l'esport que van ajudar a entendre'l no només com un exercici beneficiós per a la salut, sinó com quelcom bàsic i necessari per a la formació integral de la persona, un fet que creiem indispensable com a referent de les institucions, clubs i d'altres organitzacions dedicades al futbol formatiu que avui (més que mai) té una enorme responsabilitat social.

Referències

- Aranguren, J. L. (1981) *Ética*. Madrid, Alianza Universidad.
- Bouchard, J. (2008) *Los bad boys del fútbol, Maradona, Best y otros descarriados*. Madrid, T&B editores.
- Cagigal, J. M. (1964) «Persona y deporte». *Citius, Altius, Fortius*, IV, fasc. 4, p. 405-410.
- (1996) *Obras selectas*. Madrid, Comité Olímpico Español: Ente de Promoción Deportiva José Mª Cagigal, Asociación Española de Deportes para Todos.
- Carranza, M.; Mora, J. M. (2003) *Educación física y valores, educando en un mundo complejo. 31 propuestas para centros escolares*. Barcelona, Graó.
- Durkheim, E. (2002) *La educación moral*. Madrid, Trotta.
- Garoz, I. (2005) *Juegos y deportes*. Madrid, Servicio de Publicaciones de la Universidad Autónoma de Madrid.
- Heinemann, K. (2004) «¿Es sostenible el deporte actual? Un análisis desde la perspectiva ética». *Apunts. Educación Física y deportes*, 78, p. 10-18.
- Langlade, A. (1970) *Entrenamiento para la alta competición*. Buenos Aires, Editorial Stadium.
- López Herrerías, J. A. (1977) *Fútbol y sociedad*. Madrid, Indalo.
- (1997) «El deporte como espacio educativo». *XII Seminario Interuniversitario de Pedagogía Social*. Bilbao, Universidad de Deusto, p. 8-16.
- Lüschen, G.; Weiss, K. (1979) *Sociología del deporte*. Valladolid, Editorial Miñón.
- Nello, A. (2004) *Vers un codi ètic de l'esport*. Barcelona, Universitat Ramon Llull [Col·lecció Ethos Universitat Ramon Llull. Col·lecció projectes].
- Osúa, J. (2009) «Fútbol, desconstruccionismo i religió». *Ars Brevis*, 15, p. 322-351.
- (2010) «Implicacions educatives dels símbols esportius». *Temps d'Educació*, 38, p. 263-280.
- Petrus, A. (1999) «El deporte como factor de socialización», a Tomás, J., *Trastornos por abuso sexual en la infancia y en la adolescencia, el valor educativo del juego y del deporte*. Barcelona, Laertes, p. 5-20.
- Puig, J. M.; Martín, X. (2000) *L'educació moral a l'escola*. Barcelona, Edebé.
- Pujadas, X.; Santacana, C. (2007) «L'esport, ètica i estètica de la modernitat». *Temps de joc*, núm. 11, p. 6-7.
- Rui Silva (1978) *Futebol é para todos*. Lisboa: Editorial Lisboa.
- Ruiz, G.; Cabrera, D. (2004) «Los valores del deporte». *Revista de Educación*, núm. 335, p. 3-9.
- Savater, F. (1992) *Ética para Amador*. Barcelona, Editorial Ariel.
- Tasara, H.; Pila, A. (1986) *Guía práctica del entrenador de fútbol*. Madrid, Editorial Augusto Pila.
- Torrallba, F. (2001) *Cent valors per viure*. Lleida, Pagès Editors.
- Torrallba, F. (2010) *La llibertat que necessites*. Barcelona, Ara llibres.
- Turró, G. (2010) *Humanisme i esport. Proposta d'una axiologia pedagògica*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. Departament de Teoria i Història de l'educació.

— (2011) «Esport, educació i valors: una proposta humanista». *Temps d'Educació*, 40, 2011, p. 263-278.

Zappa, M. (1947) *El fútbol, su técnica y su espíritu*. Milà, Sperling and Kupfler.

Ética aplicada a las escuelas de fútbol formativo

Resumen: Las repercusiones sociales que el fútbol ha experimentado en los últimos años han generado la aparición de un gran número de instituciones, organizaciones, clubes y otras entidades dedicadas a la formación en este deporte entre los más jóvenes. Ante este fenómeno, se defiende la necesidad del establecimiento de un código ético que pueda convertirse en una herramienta que enfatice el aspecto pedagógico de este deporte desde una perspectiva humanista. Dadas las dimensiones planetarias del fútbol y las críticas que a menudo despierta, se hace urgente articular un código regulador de conductas y actitudes éticas en sintonía con la auténtica esencia pedagógica del deporte formativo.

Palabras clave: fútbol formativo, fútbol base, ética, moral, pedagogía deportiva, código ético, valores

Éthique appliquée aux écoles de formation de football

Résumé: Les répercussions sociales que le football a eues au cours de ces dernières années sont à l'origine de l'apparition d'un grand nombre d'institutions, d'organisations, de clubs et autres organismes consacrés à la formation dans ce sport pour les plus jeunes. Face à ce phénomène, nous défendons la nécessité de la mise en place d'un code éthique qui puisse devenir un outil mettant l'accent sur l'aspect pédagogique de ce sport dans une perspective humaniste. Compte tenu des dimensions planétaires du football et des critiques qu'il éveille souvent, il est urgent d'articuler un code régulant les conduites et les attitudes éthiques en syntonie avec l'essence pédagogique de la formation à ce sport.

Mots clés: formation au football, football base, éthique, morale, pédagogie sportive, code éthique, valeurs

Ethics applied to football schools

Abstract: The social impacts of football in recent years have led to the emergence of numerous institutions, organizations, clubs and other entities for training children and young people in this sport. In this article, we argue for the need to establish an ethical code that can become a tool to stress the pedagogical aspect of this sport from a humanist perspective. Given the global scale of football and the criticism it often sparks, a code should be drafted as soon as possible to regulate ethical behavior and attitudes, in line with the real educational essence of youth sport.

Key words: junior football, youth football, ethics, moral, sport pedagogy, ethical code, values